

УДК 37.036.5:374.7

*ВІРА КОВАЛЬЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика, ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника", Україна
ORCID iD 0000-0002-1292-6500
vira1959@i.ua)*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

VERA KOVALCHUK, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Education Management named after Bogdan Stuparika, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine

PROFESSIONAL TRAINING OF A TEACHER OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE COMPETENCE OF A STUDENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS

У статті розглянуто погляди на визначення поняття "креативна компетентність". Проаналізовано основні підходи до розуміння суті креативності в сучасній науковій літературі. Науковець зазначає, що креативність нерозривно пов'язана з емоційною, інтелектуальною, вольовою, рефлексивною, мотиваційною і діяльнісною сферами особистості. Автор простежує взаємозв'язок між термінами "креативність" і "творчість" та робить висновок, що креативність і творче мислення як особистісні категорії є обов'язковим компонентом у складі професійної компетентності будь-якого фахівця. Зважаючи на аналіз поняття креативної компетентності, стверджується, що вона охоплює цілі, ціннісні орієнтації, мотиви, знання, вміння, навички. У кожному компоненті креативність виявляється на різних рівнях діяльності. Доведено, що креативна компетентність конкретизується автором як складне особистісне утворення, що охоплює сферу моральних цінностей, емоцій, інтелекту, та вможливує на принципово новому рівні перенесення набутих компетентностей з однієї галузі життєдіяльності в іншу з метою до-

сягнення принципово нового результату діяльності. Підкреслено, що креативність не є вродженою характеристикою індивіда, а може бути сформованою завдяки особливим умовам виховання і навчання, основними з яких є мотивація до творчої діяльності, розвиток особистості. Розглянуто професійну підготовку викладача закладу вищої освіти до розвитку креативної компетентності студента в освітньому процесі.

Ключові слова: креативність, креативна компетентність, творчість, освітній процес, творчі здібності, творча діяльність.

The scientific approaches to the definition of the concept of "creative competence" are considered in the paper. Based on the analysis of the approaches to understanding the essence of creativity in modern scientific literature, the author divides them into three groups. In the first group, the cognitive nature of creativity such as the intellectual ability to form connections between different ideas, divergent thinking, intellectual activity, etc. is highlighted. According with the definition of creativity of the second group, the personal aspect of creativity is emphasized, and the attention is primarily focused in personal possibilities, personal potential and self-actualization of the individual. The

third group consists of definitions, in which researchers rely on the social nature of creativity taking into account the influence of environmental factors on the formation, development and identification of creativity. The author notes that the creativity is integrative, and it is inseparably linked with intellectual, emotional, reflexive, volitional, motivational and active areas of interest of an individual. Also, the author traces the interrelation between the concepts of "oeuvre" and "creativity" and concludes that creativity and creative thinking, as personal categories are obligatory components in the composition of the professional competence of a specialist. Analysing the concept of creative competence, the author declares that it includes motives, goals, value orientations, knowledge and skills. In each component, creativity manifests itself at different levels of activity. The creative competence is specified by the author as a complex personal education that embraces the area of intellect, emotions, moral values and makes a transfer of acquired competences from a single branch of life to other its sides with a principally new, integrative level and with the goal of either achieving a fundamentally new result of activity or performing activities on a fundamentally new

qualitative level. Moreover, the author points out that the creativity is not an innate characteristic of the individual, but it can be developed due to special conditions of upbringing and education, the main scopes of them are personality development, motivation for a creative activity and freedom of an individuality. Professional training of a teacher of higher education institutions for the development of creative competence of a student in the educational process.

Key words: creativity, oeuvre, creative competence, creative activity.

Мета: проаналізувати питання креативності та визначення її місця у структурі компетентності викладача закладу вищої освіти; уточнити сутність дефініцій "компетентність", "креативність", "творчість"; встановити, у яких взаємозв'язках перебувають зазначені вище поняття, визначити їх місце і роль в освітніх процесах. Розкрити зміст, структуру компонентного складу підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності, власного досвіду формування суб'єктів освітнього процесу; визначити й обґрунтувати відповідні концептуальні позиції, що лежать в основі розробки педагогічних умов підготовки студентів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні завдання вищої освіти полягає не тільки в підвищенні рівня професійної компетентності випускників, а й у формуванні мобільної, креативної, соціально стійкої особистості, здатної адаптуватися до умов сучасності, готової до саморозвитку, ефективного застосування цих знань у професійній діяльності.

Формування креативності – довготривалий, безперервний процес, найважливішим етапом якого є період отримання освіти. Креативність – найбільш високоорганізований вид діяльності. Навчання навичок і прийомів творчої діяльності – дидактична проблема освітнього процесу в закладах вищої освіти, яка виходить за межі традиційних моделей. Таким

чином, постає запитання про необхідність оптимізації навчального процесу, пошук нових шляхів і засобів формування інтересу до навчання, застосування ефективних способів активізації пізнавальної діяльності, створення сприятливих умов для реалізації креативних здібностей студентів. У зв'язку з цим зростає потреба в розробці інноваційних методів навчання, що реалізуються в рамках навчальних моделей, які мають креативний характер і забезпечують підвищення якості вищої освіти в цілому. Цим зумовлена актуальність статті.

Удосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти з метою приведення її відповідно до міжнародних стандартів є сьогодні досить актуальним питанням у вітчизняній освіті. Головною метою закладу вищої освіти стає підготовка кваліфікованого, компетентного випускника, здатного не тільки застосовувати на практиці знання, уміння та навички, а й приймати нестандартні, оригінальні рішення, виявляти креативність у ситуаціях, що виникають у професійній діяльності.

Тому особливого значення набуває проблема підготовки викладачів закладів вищої освіти до формування креативної компетентності у студентів.

Аналіз досліджень та публікацій.

Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми формування креативної компетентності дозволило констатувати, що основну увагу вчені звертають на визначення суті цього поняття. Більшість науковців – Л. Андрюхіна, Н. Вишнякова, Ю. Карпова, В. Комарова, Н. Кузьміна, В. Лисенкова, Р. Мазур, Н. Малахова, А. Маслоу, О. Потебня, П. Торренс, А. Хуторський, В. Шевченко, Л. Яременко та ін. – наголошують на тому, що креативна компетентність є особистісним утворенням, здатністю особистості до творчості; відображає рівень творчих проявів особистості в певній сфері діяльності; має універсальний характер і є необхідною у будь-якій професійній діяльності.

Психологічні аспекти формування креативної компетенції особис-

тості розглядаються у працях А. Маслоу, А. Пономарьова, В. Татенко та інших. У процесі професійної підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти питання оптимізації формування й розвитку креативної компетентності надзвичайно актуалізуються.

Науковці-психологи креативність розглядають як свідому цілеспрямовану діяльність людини, що ставить завдання перетворення дійсності, створення нових оригінальних предметів, творів (*Психологія: Енциклопедія практичної психології*); продуктивну людську діяльність, здатність породжувати якісно нові матеріали та духовні цінності суспільного значення (*Психологія: терміни...*, 2011, с. 124).

Особливою є також позиція А. Маслоу, котрий наполягав на головній ролі мотивації, цінностей та особистісних якостей у процесі актуалізації креативності (*Маслоу, 1999, с. 95*).

Креативна компетентність визначалась ученими як здатність особистості успішно задовольняти соціальні та індивідуальні потреби. В освітніх документах країн ЄС "компетентність" і "компетенція" (competence and competency) розглядаються як взаємопов'язані категорії: компетентність – як особистісна категорія, а компетенції – як складові компетентності.

Науковці-філософи "креативність" подають як творче першоджерело, здатність до творчого мислення, діяльність людей, що перетворює природний і соціальний світ відповідно до цілей і потреб людини на основі об'єктивних законів реальної дійсності (*Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 317*).

На думку вчених, компетентність – "властивість за значенням "компетентний", тобто той, який має достатні знання в будь-якій сфері; який із будь-чим добре обізнаний; тямущий; має певні повноваження; повноважний, повновладний" (*Словник української мови...*, 1970–1980, с. 250); "системне поняття, визначальними складовими якого є мотиви, цілі, ціннісні орієнтири, знання, вміння, навички, рефлексія" (*Енцик-*

лопедія освіти, 2008, с. 409).

Досліджуючи зв'язки між даними термінами, І. Зязюн визначає творчість як процес створення суб'єктивно нового, що ґрунтується на здібності висувати оригінальні ідеї, використовувати нестандартні способи діяльності, а креативність – як особистісну спроможність генерувати нові, оригінальні ідеї, знаходити нетрадиційні способи розв'язання проблемних завдань. Отже, креативність постає як складник творчості (Зязюн, 2000, с. 37).

Н. Голуб розглядає компетентність як характеристику людини, що завершила навчання на певному етапі (Голуб, 2012, с. 54).

Учений А. Хуторський вважає, що компетенція є сукупністю взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності) (Хуторської, 2002).

А. Шумовська уявляє цей феномен як здатність до творчої діяльності, конгломерат креативної, комунікативної, організаторської компетенції та якостей особистості (мотивація досягнення успіху, допитливість, схильність до ризику, ініціативність), спрямованих на прийняття та створення нового продукту, генерування ідей, вирішення завдань (Шумовская, 2013, с. 9).

Дисертаційні роботи з даної теми розкривають різні аспекти проблеми формування креативності студентів. Зокрема, у науковій літературі представлено досвід розвитку креативності учнів основної школи (Д. Бережанська, Т. Воробйова, О. Жигайло), у майбутніх учителів (В. Валюк, І. Гринченко, Л. Дерев'яна, Е. Лузік та ін.), викладачів вищої школи (О. Пономарьова, О. Соловйова, Ф. Шарипов), студентів вищої школи (Ю. Бистрова, В. Мороз, І. Особов, О. Пилишук) тощо. Напрацювання дослідників важливі для визначення професійної підготовки викладачів закладів вищої освіти та особливостей розвитку креативної компетентності у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з аналізу психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, вивчення компонентного складу підготовки майбутніх вик-

ладачів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності, досвіду професійної підготовки суб'єктів навчального процесу визначено й обґрунтовано відповідні позиції, що лежать в основі розробки педагогічних умов підготовки студентів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності. Перша позиція стосується того, що підготовка до виявлення креативної компетентності залежить від орієнтації всього освітнього процесу закладу вищої освіти на розвиток креативних здібностей майбутнього фахівця. Такий процес є можливим за умови створення креативного навчального середовища, що стимулює творчу діяльність студентів, і вмотивованості їх до формування креативної компетентності. Друга позиція пов'язана з можливістю для людини, котра усвідомила свою недосконалість у будь-чому, отримати підтримку від того, хто знає, як їй можна допомогти змінитися, і реалізується шляхом упровадження спецкурсу з розвитку креативності.

Третя позиція – положення про те, що основою формування креативної компетентності виступає розвиток креативного потенціалу особистості шляхом зняття психологічних бар'єрів творчості, оформлення потреби творчої самореалізації у майбутній професії.

Складовими педагогічних принципів основних підходів стосовно підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти до виявлення креативної компетентності є принципи активності й самостійності, варіативності й оптимальності, свідомості, системності й наступності, професійної спрямованості, науковості та доступності знань, зв'язку теорії з практикою. Їх реалізація забезпечує формування мотиваційно-ціннісних орієнтирів особистості, розвиток її емоційних, когнітивних, творчих основ, саморозвиток і самореалізацію, що є складниками поняття креативної компетентності особистості.

Підійдемо до докладного аналізу педагогічних умов.

Перша умова спрямована на розвиток гнучкості, швидкості, оригінальності мислення, легкості оціню-

вання, ретельності в пошуках вирішення проблем, здатності виявляти категорії; передбачення наслідків, продукування креативних ідей; творчий підхід до взаємодії. Дану умову можна реалізувати шляхом упровадження в навчальний процес технології розвитку технічної творчості, основою якої є теорія рішення винахідницьких задач. Основними формами організації занять за цією технологією вважаємо проведення досліджень, постановку експериментів, вирішення проблемних завдань і ситуацій, захист проєктів.

У процесі реалізації другої умови використовувались метод модулювання, метод проблемного навчання, мозковий штурм, метод евристичних питань, проблемний виклад лекційного матеріалу, ігрові методики, ділові ігри. Розвиток креативного потенціалу реалізовувався також за рахунок включення учасників освітнього процесу до інноваційних технологій навчання, що спрямовані на максимальне розкриття творчих можливостей майбутнього викладача; залучення студентів до творчої, креативної діяльності на заняттях з різних дисциплін та організації самостійної роботи, що спонукало до активної діяльності: аналізу й самоаналізу відповідей на практичних і семінарських заняттях, диспутах, дебатах, вирішення проблемних завдань, участь у тренінгах тощо. Результативними методами й засобами, що сприяли розкриттю інтелектуальних можливостей, підтримці творчої спрямованості виявилась участь у наукових конференціях, проєктна діяльність студентів, виконання дослідницьких завдань, написання рефератів. Реалізація цієї умови передбачає впровадження різних методів активного, проблемного навчання, а саме: бесіди, групові дискусії, дебати, рольові та психологічні ігри, метод кейсу, адаптовані до майбутньої професійної діяльності, відеоаналіз, навчальні квести тощо.

Другою умовою підготовки студентів до виявлення креативної компетентності вважаємо створення креативного освітнього середовища як підґрунтя для виявлення креативної компетентності майбутніх фахівців,

що спрямовує їх на усвідомлену активність у розвитку власних здібностей, мотивацію до самореалізації у професії, набуття знань, умінь і навичок її прояву у майбутній професійній діяльності. Цей вплив здійснюється за рахунок креативних ефектів середовища, що виникають у системі середовище – суб'єкт, педагогічного супроводу розвитку особистості, інформаційного забезпечення, індивідуальної освітньої траєкторії, педагогічної підтримки, спрямованої на вирішення проблем, пов'язаних з формуванням професійного та креативного досвіду студентів. Для реалізації даної умови необхідно забезпечити їхній особистісний простір для креативно-творчої діяльності, формувати мотивацію до прояву креативності в діяльності; підтримувати високий рівень проблемності і творчості в навчальному процесі; упродовжувати різноманітні форми і методи проведення занять, що пов'язані з особливостями майбутньої професійної діяльності, пов'язаної з виявленням креативної компетентності; організувати самостійне навчання; забезпечувати здатність прийняття багатоваріантних креативних рішень; застосовувати методи, доведення й переконання, комунікативної атаки, ситуаційних практико-орієнтованих завдань, а також завдань, що вимагають пошуку кількох способів вирішення й логічних міркувань, використання в освітньому процесі веб-квестів, створення особистісного простору для креативно-творчої діяльності студентів; аргументованості та прозорості системи оцінювання знань студентів, використання в освітньому процесі таких прийомів, як підтримка доброзичливої атмосфери на заняттях, спонукання до виявлення позитивних емоцій до навчання, створення ситуації успіху, заохочення до самооцінки знань тощо.

Педагогічною умовою підготовки студентів до виявлення креативної компетентності є впровадження в

освітній процес факультативного спецкурсу з формування креативної компетентності "Мисли та дій креативно". Упровадження спецкурсу спрямоване на забезпечення впливу креативного освітнього середовища на розвиток творчого потенціалу студентів, розвиток творчого, багатоваріантного мислення, сприяння формуванню й удосконаленню набутих знань, умінь і навичок креативної компетентності майбутніх педагогів, усвідомлення ними своїх професійно-особистісних можливостей, важливих для успішної навчальної та професійної діяльності.

Критеріями, які слугують показниками оцінки сформованості креативної компетентності у студентів, нами виділено: мотиваційний, особистісний, когнітивно-праксіологічний. Відповідно до цього визначають рівні сформованості креативної компетентності (високий, середній, низький). Педагогічна діагностика рівня сформованості креативної компетентності демонструє наявність у майбутніх фахівців рівня зазначеної сформованості.

Таким чином, в умовах професійної підготовки викладачів закладів вищої освіти створюється можливість формувати спеціальні творчі навички, а на їх основі – удосконалювати педагогічні здібності особистості та розвивати креативну компетентність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, науковий аналіз проблеми розвитку креативної компетенції у студентів передбачає визначення низки педагогічних умов, які дають змогу ефективно організувати освітній процес підготовки майбутніх фахівців до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності. Розгляд науково-педагогічної літератури з теми засвідчив, що попри значну увагу вчених до означеної проблеми, підготовка студентів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності не набула цілеспрямованого цілісного осмислення.

Подальший науковий пошук уба-

чаємо у визначенні критеріїв, показників та рівнів розвитку креативної компетентності у студентів, обґрунтуванні методичної системи підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Голуб, Н. 2012. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу). *Українська мова і література в школі*, 4, 51–64.

Енциклопедія освіти. (2008). Київ: Юрінком Інтер.

Зязюн, І. А. (2000). Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ: "Віпол".

Маслоу, А. (1999). Новые рубежи человеческой природы. Москва: Смысл.

Психологія. Енциклопедія практичної психології. Взято з http://psychologis.com.ua/tvorchestvo_dvoe_zn_nauchnoe_opredelenie.htm

Психологія: терміни, поняття, визначення. Слов.-довід. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011.

Словник української мови. (1970-1980). В 11 т.; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, Т. 4.

Філософський енциклопедичний словник. (2002). Київ: Абрис.

Хуторской, А. В. (2002). Ключевые компетенции и образовательные стандарты. *Эйдос: интернет-журнал*. Взято з <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>

Шумовская, А. Г. (2013). Формирование креативной компетентности будущего педагога в научном соотвечестве. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Забайкальский гос. ун-т., Иркутск.

Стаття надійшла 18.11.2020 р.